

YARGITAY BAŐKANLIĐININ

YENİ ANAYASA HAKKINDAKİ GÖRÜŐLERİ

I- TEMEL HAK VE ÖZGÜRLÜKLER

1982 Anayasası'nın değerlendirilmesinde en fazla üzerinde durulan hususlardan olan "tepkisel anayasa" ve "ayrıntılı anayasa" olgularından uzak durabilmek için azami dikkat ve özen gösterilmelidir.

Devletin temel hak ve özgürlükler karşısındaki baskın konumu, demokrasi ve insan hakları alanındaki gelişmeler perspektifinde normalleştirilmeli; devlet, hak ve özgürlüklerin hayata geçirilmesinin sağlayıcısı durumuna getirilmelidir.

Temel hak ve özgürlüklere tam bir güvence ve etkili bir koruma mekanizması sağlanmalıdır.

Temel hak ve özgürlükler alanında ulusal hukuk ile ulusal üstü hukukun ilişkisi, açık ve anlaşılır biçimde belirlenmelidir.

GEREKÇE:

Anayasalar bireylerin temel haklarını belli koşullarda devlete devrettiği kabul edilen toplumsal sözleşmelerdir. Yüzyıllardır kabul edilen bu niteliği nedeniyle hazırlanacak olan anayasaların; anlık olaylara verilecek tepkilere göre değil, genel kabul görmüş evrensel ilkeler doğrultusunda hazırlanması gerekmektedir. Anayasalar, devletin temel örgütlenme biçimini ve birey devlet ilişkilerini düzenleyen esas belge olduğundan, bu esas olma niteliğine uygun biçimde ayrıntıdan uzak hazırlanmalıdır.

Temel hak ve özgürlüklerin, anayasaların olmazsa olmaz bölümünü oluşturduğuş kuşkusuzdur. Devlet, hak ve özgürlükler karşısında pasif değil aktif tutum sergilemek zorundadır. Bu nedenle, anayasada sağlanan hakların hayata geçirilebilmesi için gerekli önlemleri almak, devletin bir görevi olarak açıkça ifade edilmelidir.

Temel hak ve özgürlüklere tam ve etkin bir koruma sağlanması için gerekli kurumsal yapının oluşturulması, bu hakların gerçek anlamda varlığının ön koşuludur. Özgürlüklerin koruma altına alınabilmesi için gerekli yapısal önlemlerin alınması, özgürlükleri gerçekleştirebilmek amacıyla yargı bağımsızlığı ve hâkimlik, savcılık teminatı, gibi güvencelerin korunup geliştirilmesi büyük öneme sahiptir.

Temel hakların korunması kapsamında uluslararası sözleşmelerin, normlar hiyerarşisi içerisindeki yerinin, anayasa zemininde düzenlenmesi yararlı olacaktır. Bu alandaki uluslararası sözleşmeler yanında, sözleşmelere ek belgeler, tamamlayıcı ve yorumlayıcı metinler ile sözleşmelere dayalı mahkeme içtihatları konusunda mevcut sorunların giderilmesi yararlı olacaktır.

II-YARGI

Erkler ayrılığı prensibi, ilkesel ve kurumsal olarak anayasanın bütününe hakim olmalıdır.

Yargının bir erk olarak anayasal statüsü ve millet adına kullanılan yargı yetkisine ilişkin temsil, bağımsızlık ve teminat en üst seviyede korunmalıdır.

Yargı organlarının oluşumları, statüsü, birbirleriyle ilişkileri, derecelendirilmeleri, mensuplarının atanmaları, görev süreleri ve özlük hakları gibi hususlar bir erk olarak yargının bağımsızlığı, tarafsızlığı ve teminatı temelinde ele alınmalıdır.

Farklı yargısal disiplinlerin temel ilkeleri, anayasal güvence altında olmalıdır.

Yargı birliği ve bu kapsamda yüksek yargının tek çatı altında bir araya getirilmesi düşüncesi; buna duyulan ihtiyacın bilimsel yöntemlerle ortaya konulması ve önerilen modellerin ihtiyacı karşılama kapasitesi gibi hususlara bağlı olarak değerlendirilebilir. Bu çerçevede; yargı organlarının taşıdıkları farklı kurumsal ve yargısal kültürün, bu organların fiziksel olarak ayrı olmalarından ziyade meşgul oldukları yargısal disiplinlerden kaynaklandığı dikkate alınmalıdır.

Hakim ve savcılar teminat olarak birlikte ve aynı düzeyde ele alınmalıdırlar. Savcılık kurumunun teminatına yönelik bir geriye gidiş hakimlik teminatını, yargı bağımsızlığını ve yargının etkinliğini doğrudan ilgilendirecektir.

Yüce Divan görevi Yargıtay'a verilmelidir.

Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu ve Anayasa Mahkemesi'nde temsil edilen yargı mensuplarının çoğunlukta olduğu yapı korunmakla birlikte, yüksek yargı mensuplarının temsil oranı artırılmalıdır.

GEREKÇE:

Erkler ayrılığı ilkesinin benimsenmesi; erklerin birbiriyle ilişkilerinin sağlıklı

bir zemine oturtulması, her bir erkin kendisine verilen yetki ve görevi amacına uygun yapabilmesini sağlayıcı yapısal önlemlerin alınması gereklidir. Ülkemiz anayasa tarihinde yaşanan süreçler de dikkate alınarak, anayasanın bütününde erklerin birbirinin görev alanıyla ilişkileri, yetki, görev, sorumluluk esasları çerçevesinde düzenlenmelidir.

Toplumsal sözleşme olan anayasa ile millet adına yargı yetkisi, bağımsız yargı organlarının yerine getirilmektedir. Demokratik hukuk devletinde devlet organlarının hukuk ile bağılılığı esastır. Bu esasın hayata geçirilebilmesi ise idarenin yargısal denetimi ile mümkündür. İdareyi denetleme yetkisine sahip olan yargının da uyuşmazlığın taraflarından bağımsız olması adaleti gerçekleştirmenin temel koşuludur.

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannameesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi başta olmak üzere, Amerika İnsan Hakları Sözleşmesi, Afrika İnsan Hakları Sözleşmesi, Birleşmiş Milletler Yargı Bağımsızlığı Temel İlkeleri, Yargıçların Statüsü Hakkında Avrupa Şartı gibi birçok belge yargının bağımsızlığının onun temel unsuru olduğu vurgusunu yapmaktadır.

Yargı bağımsızlığı konusundaki uluslararası belgelerin hemen tamamında; bağımsızlığın kişisel ve kurumsal olarak sağlanması gerektiği, kurumsal ve yapısal bağımsızlığın ise yasama ve yürütme organına karşı bağımsızlık anlamına geldiği vurgulanmaktadır. Özellikle Birleşmiş Milletler Yargı Bağımsızlığının Temel İlkelerinin giriş kısmında “yargıçların herhangi bir kesimden, herhangi bir sebepten kaynaklanan, doğrudan ya da dolaylı herhangi bir sınırlamadan, uygunsuz etkiden, teşvikten, baskıdan, tehditten ya da müdahaleden” azade kılınmasından söz etmektedir.

Yargıçların Statüsü Hakkında Avrupa Şartı ise bağımsız ve şeffaf bir adalet sisteminin, hukukun üstünlüğü ilkesi uyarınca kurulmuş bir devletin temel ögesi olduğunu belirtmektedir. Avrupa Birliği Bakanlar Konseyinin yargıçların bağımsızlığı, etkinliği ve rolü üzerine R (94) 12 sayılı ve CM/Rec (2010) 12 sayılı tavsiye kararları ile Avrupa Yargıçları Danışma Konseyinin 2010 yılındaki 11. Genel Kurulunda kabul ettiği temel ilkeler; yargının dışarıya karşı ve kendisine karşı

bağımsızlığının hukuk devletinin temel bir unsuru olduğunu ve bu durumun “üye ülkelerin anayasasında ya da yasama düzeyinde oluşturulan daha özel kurallarla mümkün olan en üst yasal düzeyde belirtilmesi” gerektiği ifade edilmektedir.

Anılan belgelere göre yargının ve yargıçların bağımsızlığı yürütmeden bağımsız bir otorite tarafından teminat altına alınmalıdır. Avrupa Şartının 1.3 maddesi ve Avrupa Yargıçları Danışma Konseyinin 11. Genel Kurulunda kabul ettiği 11. maddesi, Palermo Deklerasyonunun 3.2 maddesi, Avrupa Birliği Bakanlar Konseyinin CM/Rec (2010) 12 sayılı tavsiyesi, bölüm VI gereğince; “bu otoritenin yasama ve yürütme erklerinden bağımsız, en az yarısının meslektaşları tarafından, en geniş temsili garanti altına alacak yöntemler uyarınca, seçilecek yargıçlardan oluşması” gerektiği vurgulanmaktadır.

Bağımsızlık yargıya ve yargıçlara verilen bir ayrıcalık değil, vatandaşların temel bir hakkı ve onların diğer haklarının da güvencesidir.

Meslek dışından atanan hâkimler hariç olmak üzere, hâkimlerin yasal yaş sınırına kadar iş akitleri güvence altına alınmalıdır. Anılan belgelere göre hâkimlerin görev süreleri de güvence altına alınmak zorundadır. Anılan belgelerde “hâkimlerin görev süresi, bağımsızlıkları, güvenlikleri, yeterli düzeyde ücret almaları, hizmet koşulları, emeklilik aylıkları ve yaşları yasa tarafından kâfi düzeyde güvence altına alınmalıdır” ibaresi göz önünde tutulmalıdır.

Yargı örgütünün devlet teşkilat yapısı içerisindeki yeri ve kendi iç yapılanması anayasada düzenlenmelidir. Yargının; yasama ve yürütme erkinden bağımsız görüntü verecek biçimde güçlendirilmiş temsilinden, farklı yargı disiplinleri arasındaki ilişkiye kadar teşkilat yapısı bütüncül bir yaklaşımla ele alınmalıdır. Özellikle yüksek yargının güçlendirilmiş teminat sisteminin korunması ve geliştirilmesi hukuk devleti ilkesinin bir gereğidir.

Anayasaların temel hakların en üst düzeyde güvence altına alındığı belgeler olması nedeniyle, bireylerin yargı erki karşısındaki durumunun da güvence altına alınması gerekmektedir. Bu nedenle farklı yargı disiplinlerinin farklı usul kuralları ve buna bağlı olarak temel haklara farklı müdahale ettiği alanlar bulunduğundan, bireylerin haklarının bu disiplinlere göre de güvence altına alınması gerekmektedir.

Özellikle Yüce Divan yargısı veya yeni oluşturulacak yargı yolları konusunda temel hakların güvencesi gözetilmelidir.

Yargı birliği ülkemizde uzun yıllar tartışılan bir olgudur. Ülkemiz yargı sisteminin temel sorunu, yargı birliğinden ziyade, yargının önüne gelen sorunların yapısal önlemlerle azaltılmasıdır. Çağdaş ülkelerin hukuk sistemleri incelendiğinde, alınmış olan yapısal önlemlerle, uyuşmazlıkların büyük bölümünün yargı önüne gelmeden çözüldüğü görülmektedir. Öncelikle sorunların yargı önüne gelmeden çözülmesi hedeflenmelidir. Aksi halde hangi sistem öngörülürse öngörülün sorunların artması kaçınılmazdır.

Yargı birliği, adalet sistemi içerisindeki mahkemelerden farklı ve birbirine tezat kararların çıkmasını engellemeyi, farklı yargı organları arasında adaletin farklı standartlarda uygulanmamasını ve hukuk devleti ilkelerinin geçerli olmasını hedefler. Mahkemeler arasındaki fonksiyonel işbölümü ve hızla gelişen sosyal ihtiyaçların gerektirdiği uzmanlaşma ve ihtisaslaşma ile yargı birliği konuları birbirinden farklı kavramlardır.

Adli ve idari yargı ayrışması ve işbölümü yeni oluşturulmuş ve kolayca terk edilebilecek bir konu olmayıp tarihselliği olan ve yerleşmiş bir hukuk geleneğidir. Başta Kıta Avrupası hukuk sistemleri olmak üzere modern hukuk sistemlerinin pek çoğunda hem ilk derece mahkemelerinde hem de temyiz mahkemelerinde bu ayırım muhafaza edilmektedir. Bu ayırımın şu an ülkemizde ortadan kaldırılmasının meydana getireceği yeni sorunlar dikkate alınmalıdır.

Şu anda, özellikle yüksek yargıdaki sorunlardan birisi aşırı iş yüküne bağlı büyüklüktür. Bunu giderici yapısal önlemler yerine fiziksel kapasitenin büyümesi sonucunu doğuracak değişiklikler sorunun daha da büyümesine neden olacaktır.

Ülkemizin yargısal geleneğinde hâkimlik ve savcılık mesleği aynı statüde kabul edilmektedir. Hâkimlik ve savcılık mesleklerinin birbirinden ayrılması, özellikle savcılık kurumunun teminatında oluşacak bir eksilme, bu mesleğin mevcut sorunlarını arttıracaktır. Bilhassa temel haklar konusundaki sorunlar, yürütmeye bağlı olan ya da daha az teminata sahip savcılık kurumuyla daha da artacak, bireylerin sahip olduğu özgürlüklerin güvencesi azalacaktır.

Bir ceza hukuku yargılaması olan “Yüce Divan” yargılaması, ceza hukukunun sahip olduğu yapısal özellikleri içerisinde barındırmalıdır. Kişilere sağlanan güvenceler, ceza hukukunun ve ceza yargılamasının temel ilkeleri Yüce Divan yargılamasında da göz önünde bulundurulmalıdır. Kişi özgürlüğü ve güvenliği açısından, ceza hukukunun farklı bir uzmanlık alanı olduğu gerçeği, ceza yargılaması yetkisi verilecek mercilerin oluşumunda göz önünde bulundurulmalıdır.

Öte yandan Yüce Divan yargılamasına tabi olacak kişiler, en az ceza yargılamasına tabi kişiler kadar yapısal güvencelere sahip olmalıdır. Bu kapsamda, etkili itiraz prosedürleri, kararlarına karşı istinaf ve temyiz ile birlikte, temyiz sonrası verilen kararların hem düzeltilmesi hem de direnme yoluyla Yargıtay Ceza Genel Kurulu incelemesine tabi olması gibi derecattan geçen sisteme paralel bir güvence tesis edilmelidir.

Yüce Divan üyelerinin heyet halinde yargılanması, ya da heyet halinde davadan çekilmesini gerektiren bir durum oluştuğunda sistemin aksamadan yürüyebileceği önlemler alınmalıdır.

Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunda yüksek mahkemelerden seçilenlerin sayısı önemli oranda azalmış durumdadır. Kurulun tam bağımsızlığının sağlanabilmesi amacıyla daha fazla teminata sahip yüksek mahkeme üyelerinin Kuruldaki temsil oranı arttırılmalıdır. Öte yandan yüksek mahkemelerin verdiği kararların etkinliği açısından da Kurulda temsil oranının arttırılması gerekmektedir. Yüksek mahkeme kararlarına uymama ve keyfiliğin önüne geçilebilmesi açısından yüksek mahkemelerin, hâkimlerin atama ve disiplin işlemlerinde etkinliğinin arttırılması önemli bir unsurdur. Bu noktada bazı ülke uygulamalarında yüksek mahkemelerin hâkimlerin atamalarında doğrudan etkili olduğu gözden uzak tutulmamalıdır.